

V KONGRES SAVEZA SLAVISTIČKIH DRUŠTAVA  
SFR JUGOSLAVIJE

U rujnu (13—17) god. 1965. održan je Peti kongres jugoslavenskih slavista u Sarajevu. Taj se Kongres razlikovao od dosadašnjih po organizaciji: na njemu se referiralo i raspravljalo samo o sedam unaprijed određenih tema, dok je na dosadašnjim kongresima njihov broj bio daleko veći, odabran često po volji pojedinaca. O svakoj temi pročitano je na Kongresu jedan referat i više koreferata, o kojima su se zatim vodile diskusije. Evo kongresnih tema: problemi rada na Historiji jugoslavenskih književnosti (S. Nazečić), teorijski nacrt za historijsko-književnu periodizaciju (D. Živković), problem norme u književnom jeziku (M. Ivić), mjesto svjetske književnosti u nastavi književnosti (I. Frangeš), nastava materinjeg jezika i književnosti — položaj i uloga (S. Marković i B. Milanović), o uporednom proučavanju slavenskih književnosti (R. Lalić) i problemi poredbenog proučavanja slavenskih jezika (F. Bezljaj). Referenti su bili dužni da svoje referate napišu do konca mjeseca veljače i da ih pošalju predsjedništvu Kongresa u Sarajevo. Predsjedništvo je pak tekst referata razaslalo u sve republičke centre kako bi ih zainteresirani i stručnjaci imali na uvid i kako bi se mogli spremići za koreferate i diskusiju. O nekim se referatima raspravljalo još prije Kongresa u pojedinim stručnim krugovima. Tako se npr. o problemu norme u književnom jeziku, tj. o referatu M. Ivić, raspravljalo u nekoliko navrata u Zagrebačkom lingvističkom krugu koji djeluje u okviru Hrvatskog filološkog društva. U povodu istoga referata organizirao je sarajevski časopis za književnu i umjetničku kritiku »Izraz« (broj 8—9, Sarajevo 1965.) an-

ketu u kojoj su sudjelovali književnici i lingvisti (među njima i M. Ivić). Koreferenti s područja SR Srbije štampali su svoje koreferate u časopisu »Književnost i jezik«, br. 3, Beograd 1965. (časopis izdaje Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije); neki su koreferenti i s područja SR Hrvatske objavljeni također prije Kongresa (npr. B. Finke, *O usklađivanju jezične norme s jezičnom prirodom*, »Jezik«, br. 5, Zagreb 1964/65 — časopis izdaje Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu). Sve to govori da su se koreferenti i diskutanti na vrijeme mogli spremići za Kongres. Stoga je takva organizacija imala i dobre rezultate, pa takvu praksu kongresa (s ograničenim brojem tema) treba pozdraviti i nastaviti.

Dvije su teme bile osobito aktualne: ona o historiji jugoslavenskih književnosti i o normi u književnom jeziku. O prvoj je referirao S. Nazečić (referat štampan u časopisu za književnost i kulturu »Putevi«, br. 3, Banja Luka 1965) naglašavajući da je za našu nauku o književnosti najteže to što još nema naučno pisane historije jugoslavenskih književnosti kao sume našeg današnjeg znanja i mogućnosti i kao nužne osnove za dalji rad na proučavanju književnosti. Tako oni koji se bave naukom o književnosti nemaju pri ruci potrebnih obavješćenja i cjelovitih predstava, sagledanih i naučno osvjetljenih epoha i pojedinih pojava i djela u tim epohama, odnosa tih pojava prema pojavama u svjetskoj književnosti kao i odnosa književnosti naših pojedinih jezičnih područja. O potrebi za takvom historijom književnosti kod nas se već godinama govori, ali se do danas konkretnom poslu nije prišlo, iako

je bilo nekoliko organiziranih pokušaja. Razlog je tomu dobrim dijelom — prema mišljenju referenta — nerazumijevanje našega društva koje nije pružilo više materijalne pomoći za stvaranje uvjeta koji bi omogućili ozbiljan rad. U prosincu god. 1964. predsjedništvo Saveza slavističkih društava SFRJ sa Katedrom za jugoslavenske književnosti Filozofskog fakulteta u Sarajevu organiziralo je simpozij o pitanjima rada na historiji književnosti. Materijal s tog simpozija objavljen je u cjelini u banjalučkom časopisu »Putevi«, br. 3, god. 1965. S. Nazečić smatra da je već krajnje vrijeme da se od riječi prijeđe na djelo. A da bi se moglo prijeći na djelo potrebne su institucije kojima će osnovni zadatci biti upravo taj posao. Danas takvih institucija nemamo mnogo — konstatira S. Nazečić — a u nekim sveučilišnim centrima uopće ih nema, jer »društvo je uglavnom okrenuto privrednim pitanjima, a u nauci uglavnom prirodnim naukama. O takvim institutima i zavodima brinu se svi, za njihovo finansiranje postoje razne mogućnosti...« (iz referata). Referent smatra »da se mogu naći rješenja i da rad na istoriji naše književnosti može ne samo da otkočne nego da se i sa uspjehom završi.«

Druga vrlo aktualna tema bila je norma u književnom jeziku, o kojoj je referat podnijela M. Ivić (objavljen u spomenutom časopisu »Književnost i jezik«, br. 3, Beograd 1965. i u časopisu »Jezik«, br. 1, Zagreb 1965/66). Koliko je pitanje normiranja književnog jezika aktualno može nam ilustrirati i podatak da je na Kongresu pročitano 12 koreferata i da se diskusija vodila (i nije bila svršena) do 22 sata. Referentica ističe da se nalazimo »na onoj istorijskoj okuci stogodišnjice gdje treba zastati, pa se pošteno prihvatiti modernizacije gramatičkog kanona«, tj. došlo je vrijeme da se napusti Vukov jezik — jezik sela — i da se usvoji jezik grada. »Ali te modernizacije ne može i ne sme biti dok se dug, pipav i odgovoran posao opisa savremenog jezičkog stanja ne privede kraju« (iz referata).

U opisu savremenog jezičkog stanja treba poći od onoga što je u njemu najmanje specifično, a najviše prosječno. To prosječno u jeziku — prema mišljenju M. Ivić — najprikladnije će biti predstavljeno u onome što je najmasovnije usvojeno kao instrument komunikacije, tj. u jeziku štampe, radija, televizije i filma. Stoga se u tom poslu — kaže referentica — ne bi smjelo osloniti isključivo na jezik književnika, jer su »književnici novatori po vokaciji«. Kod opisa jezične stvarnosti treba nadalje voditi računa o činjenici da postoje dvije osnovne varijante hs. književnog jezika (standardnog jezika, jezika kulture). Jedna se govori pretežno u istočnom dijelu (s najvećim kulturnim centrom Beogradom), a druga pretežno u zapadnom (sa Zagrebom kao glavnim centrom). Sasvim je prirodno »da razgranat, bujan život književnog jezika, u svim njegovim raznovrsnim oblicima, na širokoj teritoriji i u sredini sa više od jedne narodnosti, neminovno nameće postojanje varijanata, i da razgovori o tim varijantama ne samo da nisu opasni, da ne potkopavaju jezično jedinstvo, već su naprotiv, neophodni — doprinose sagledavanju prave stvarnosti za koju se a priori zna da mora biti komplikovana« (iz referata). To su ujedno one misli iz referata M. Ivić na koje se osvrnula većina koreferenata i diskutanata. Tako M. Hraste u svom koreferatu (štampan u »Jeziku«, br. 1, Zagreb 1965/66) smatra da za pisanje deskriptivne gramatike treba da posluži upravo jezik naših književnika i da se preskriptivna gramatika može kasnije napisati na osnovi utvrđenih jezičnih i stilskih osobina u prvom redu u jeziku naših književnika, pa tek onda štampe, radija, televizije i filma. Smatra da se uz dvije varijante — zapadnu i istočnu — ne bi smjele ostaviti po strani još dvije: južna (sa glavnim centrom Sarajevom) i sjeveroistočna (sa glavnim centrom Novim Sadom), jer je a) južni govor poslužio Vuku kao osnova novog književnog jezika, a b) sjeveroistočno jer je Matica srpska i njezina izdavačka djelatnost u prošlosti srpskoga naroda sve do rea-

lizma bila glavno i gotovo jedino kulturno središte Srba uopće. Obje su sredine formirale jezik mnogih književnika. Lj. Jonke pozdravlja naučnu argumentaciju teza koje je M. Ivić postavila u svom referatu i jasno izražen smisao za realno ocjenjivanje izložene problematike (koreferat štampan u »Jeziku« br. 1, god. 1965/66. i u »Telegramu« od 19. studenoga 1965). No ipak smatra da je osnova našeg književnog jezika upravo jezik lijepe književnosti pa su naši pripovjedači, dramski pisci i pjesnici najbolje ogledalo suvremenog stanja našega književnog jezika, jer ulažu posebnu brigu za svoj jezični izraz. Dok »jezik naše štampe, radija, televizije i filma tako je klišeiziran, štur i bez pravog stvaralačkog elementa da ne samo što ne može da posluži kao baza, nego ne može da posluži ni kao ferment buduće stvaralačke linije našega književnog jezika«. Što se tiče varijanata, to se Lj. Jonke slaže s referentom da postoje zagrebačka i beogradska varijanta, a da Sarajevo kao neka moguća treća varijanta ne može doći u obzir, jer »uz neke svoje manje značajne specifičnosti, predstavlja u pisanom jeziku uglavnom ijekavsku varijantu beogradskog jezičnog izraza«. Bosansko-hercegovački narodni govori, međutim, bliži su zagrebačkoj varijanti. Posao normiranja i prenormiranja — misli Lj. Jonke — treba da se obavi onako kako je to bilo kod donošenja novog Pravopisa hs. književnog jezika god. 1960, tj. naučni zadatak treba da izvrše visokokvalificirani stručnjaci i da nacrt dadu na diskusiju svima onima koji rade na književnom jeziku i oko njega (u prvom redu književnicima, naučnim radnicima, prosvjetnim radnicima, novinarima). R. Katičić (koreferat štampan u »Jeziku« br. 1, god. 1965/66) slaže se s M. Ivić da postoje varijante hs. književnog jezika koje su nastale kao posljedica uvođenja novoštokavske standardne norme u kulturno, nacionalno i dijalekatski izrazito izdiferenciranom području. Dodaje zatim da uz istočnu i zapadnu treba uzeti u obzir još i bosansko-hercegovačku, crnogorsku, pa možda i vojvodansku varijantu, jer su činiooci, koji

kod nas vode jezičnom opredjeljivanju unutar zajedničkog standardnog okvira previše složeni, a da bi dopustili čistu dvojni polarizaciju. »Beogradska i zagrebačka varijanta« — kaže R. Katičić — »imaju doduše poseban položaj utoliko što u drugima nema ničega što se ne susreće bar u jednoj od njih. To znači da postoji hijerarhija varijanata, u kojoj zapadna (hrvatska) i istočna (srpska) zauzimaju poseban položaj, ali se zato druge ne smiju zanemariti pa i njih treba temeljito proučavati«. S. Babić u svom koreferatu (štampanom u »Jeziku«, br. 1, god. 1965/66) u osnovnim se mislima slaže s M. Ivić uz objašnjenje nekih referentinih tvrdnja, koje zbog stilizacije nisu dovoljno jasne. Tako npr. ne može se reći — kako bi se iz referata M. Ivić moglo shvatiti — da je Vukov jezik jezik nepismenjaka niti je to bio u samim počecima njegova djelovanja ni kod Srba, a još manje kod Hrvata. Poznato je — kaže Babić — da je Vuk iz velikog bogatstva narodnog jezika birao ono što je običnije i što je pravilnije, tj. ono što ima veću frekvenciju, čestotu. U raspravljanju koje tekstove treba uzeti za osnovicu pri opisu književnog jezika, Babić misli da težište ipak treba biti na književno-umjetničkom jeziku, jer — in ultima linea — pita se Babić: »A što je i jezik filma, ako u prvom redu nije pjesnički, književno-umjetnički tekst? A zar u jeziku radija i televizije nema i književno-umjetničkih tekstova? očito je da u tom šarenilu lingvisti moraju birati, klasificirati, ocjenjivati « (iz koreferata). U svom koreferatu (štampanom u »Jeziku« br. 5, god. 1964/65) B. Finka smatra da bi se opći kriteriji za normiranje u jeziku mogli svesti svega na četiri: A. jezična opravdanost, B. mogućnost izvodljivosti, tj. mogućnost uklapanja u analogne paradigmatske, tvorbene, sintaktičke i druge jezične obrasce, C. prostorna raširenost i D. govorna čestota. Bilo je mišljenja iznesenih u koreferatima (npr. S. Marković) i naročito u diskusijama da postojanje varijanata hs. književnog jezika ne bi trebalo isticati, jer da ono nije u duhu novosadskih zaključaka. Međutim jedno su želje, a drugo stvarne činjenice pred ko-

jima naučni radnici ne smiju zatvarati oči. Osim spomenutih koreferata na ovu temu održani su još i ovi: *Gramatičke i gramatičko-stilističke pojave u jeziku i problemi našeg književnog jezika* (J. Vuković), *Jezička norma i jedinstvo srpskohrvatskog književnog jezika* (S. Marković — štampan u sarajevskom polumjesečniku »Odjek« od 1. listopada 1965), *Ortoepijski normativi standardnog ijekavizma* (A. Peco — štampan u časopisu »Književnost i jezik«, br. 3, Beograd 1965. U istom časopisu štampan je i koreferat D. Barjaktarevića, *Put našega književnog jezika*, koji na Kongresu nije pročitao zbog odsutstva koreferenta). *O međusobnim odnosima srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika* (V. Tomanović), *Norma v knjižnem jeziku* (B. Urbančić), *Slovenski knjižni jezik in aktualni problemi knjižne norme* (B. Pogorelec), *Za stihijata i svesta vo razvitokot na literaturniot jazik* (B. Korubin), *Vprašanje norme v knjižni slovenščini* (Jakopin), *Internacionalnata leksika vo sovremeniot makedonski jazik* (O. Jašar-Nasteva).

U spomenutom referatu R. Lalić dao je historijat rada na poredbenom proučavanju slavenskih književnosti ističući značenje crkvenoslavenske pismenosti za kulturu svih slavenskih naroda, koja predstavlja bogato polje za uporedna književnohistorijska istraživanja.

Održana su još dva koreferata, koja se nisu direktno uklapala u tematiku Kongresa, ali će zanimati naše čitaoce. To su: *Prilog proučavanju razvitka naše ćirilice* (A. Mladenović) i *Prilog poznavanju ritmičnosti u staroj ruskoj i srpskoj književnosti* (Đ. Trifunović — oba štampana u časopisu »Književnost i jezik«, br. 3, Beograd 1965). A. Mladenović pozabavio se problemom tzv. »bosančice« s namjerom da odgovori na pitanje: da li se specifična slova za tzv. »bosančicu« nalaze i u spomenicima s južnog i istočnog područja. U tu svrhu ispitao je autor 54 spomenika od 14. do konca 18. st. (najviše zapisa i pisama — ukupno 32) većinom sa južnog i istočnog našeg jezičnog područja i nešto sa teritorija Makedonije, Bugarske, Mađarske, Moldavije, Litve i Rusije. Ispitivanja navode autora na zaključak da se gotovo

sva slova koja su po mišljenju nekih slavista (u prvom redu Berčića, Karskog, Tentora i Hamma) karakteristična za ćirilске spomenike sa područja Bosne (kao i Dalmacije), dakle za tzv. »bosančicu«, nalaze »na celokupnom području upotrebe ćirilice kod nas i van ovog područja« (iz koreferata). Jedino se samo u bosanskim rukopisima nalazi jedna varijanta za g (pored ostalih) i jedna grafijska varijanta za ž u Bosni i Dalmaciji, što po Mladenovićevu mišljenju ne može poslužiti kao kriterij za odvajanje »ne samo posebnog bosanskog, odnosno dalmatinskog ćiriličkog 'pisma' nego ni posebnog vida takvog pisanja u okviru naše ćirilice« (iz referata). Na Mladenovićev metodički postupak trebalo bi se posebno osvrnuti.

Polazeći od pretpostavke da ritmičnost najstarijih slavenskih pjesničkih djela ne počiva na silabičkoj pravilnosti nego na sredstvima retorike, Đ. Trifunović na osnovi djelomičnog uspoređivanja besjeda Kirila Turovskog s *Pohvalom svetom Simeonu i Savi* Teodosija Hilandarca, pokazuje da su i jedan i drugi pisac upotrebljavali slična i istovjetna retorička sredstva (epiforu, anaforu, aliteraciju), premda ih dijeli vremenski razmak od čitavog stoljeća. To se može objasniti činjenicom — misli Trifunović — što je srednjovjekovna retorika imala svoj izgrađen i razgranat sistem, koji živo postoji u poetici svih starih pisaca. Uspoređivanje Turovskog i Teodosija Hilandarca »uverilo nas je da prilikom ritamskih ispitivanja istočnoslovenskih i južnoslovenskih pesničkih spisa — treba primeniti ista merila« (iz koreferata). Prema mišljenju autora treba ispitati retorski ritamski sistem svih poetskih žanrova pri čemu treba po mogućnosti polaziti od rukopisa, a ne od izdanog teksta. U rukopisima postoje tačke ili drugi grafički znaci, koji nemaju uvijek sintaktičke funkcije. Vrijednost tih znakova nije dovoljno istražena. Kad je riječ o ćirilskim tekstovima — kaže Đ. Trifunović — da se »pouzdamo može reći da uvek imaju (tj. grafički znaci — op. A. N.) logično mesto u tekstu. Proučavajući stare srpske rukopise, mogli smo se uveriti da ova tačka u većini slučajeva označava

cezuru posle ritamskog niza. Retorska stilska izražajna sredstva zvučno kroje ritamske nizove, njihove početke i krajeve, arze i teze. Oznake cezure grafički graniče nizove i beleže predahe.

Sarajevski se Kongres svojom organizacijom približio onome što smo odavno priželjkivali: na njemu se raspravljalo uglavnom o fundamentalnim problemima naše slavističke nauke i to spremno i argumentirano. O nekim su problemima nastavljenе diskusije u štampi i poslije Kongresa. Tako se o normi hs. književnog jezika pisalo u nekoliko brojeva »Odjeka« (1. X 1965, 15. XI 1965, 1. I 1966). Šira javnost — može se reći prvi put — ima bolji uvid u rad Kongresa, jer ne samo da se u dnevnoj i stručnoj štampi pisalo o njemu, nego su svi referati i koreferati (osim R. Lalića) iz SR Srbije štampani u časopisu »Književnost i jezik« (br. 3, Beograd 1965), a jezični koreferati iz SR Hrvatske u časopisu »Jezik« (br. 1, Zagreb 1965/66). Kad već nema mogućnosti da se svi kongresni referati nađu na jednom mjestu, dobro je da se barem po republikama štampaju.

Domaćinima Kongresa — sarajevskim slavistima, posebno predsjedniku prof. S. Nazečiću — treba zahvaliti na dobroj organizaciji i gostoprinstvu.

Odlučeno je da se VI kongres održi u SR Crnoj Gori u proljeće god. 1968. Za predsjednika je izabran Đ. Rašović.

A. Nazor